

Examensarbete
Våren 2006
Lärarytbildningen
Pedagogiskt arbete

Läs- och skriv svårigheter

- Hur arbetar pedagogerna, utefter vad teorierna säger eller på egen hand efter egna erfarenheter och tankar?

Författare:

Susann Espling
Victoria Håkansson

Handledare:

Lena Jensen
Lena Franzén
www.hkr.se

DYSLEXI

- Hur arbetar pedagogerna, utefter vad teorierna säger eller på egen hand efter egna erfarenheter och tankar?

Susann Espling
Victoria Håkansson

Abstract

Syftet med vår undersökning var att ta reda på hur pedagogerna arbetar med dyslexi. Vi ville ta reda på om pedagogerna arbetar utefter vad teorierna och styrdokumentet säger eller om de arbetar på egen hand efter egna erfarenheter och teorier. För att ta reda på detta valde vi att göra både personliga och mailintervjuer med både lärare och specialpedagoger. Våra resultat visade att de flesta arbetar efter teorierna och styrdokumentet. Alla våra respondenter använder sig av de hjälpmedel och åtgärder som finns att tillgå. Våra slutsatser visade att det är viktigt med struktur i arbetet och att man hela tiden arbetar med elevens självförtroende och att man ser till varje individ. Det är viktigt att tänka på att ingen är den andre lik och kan därför inte få samma hjälp som en annan. Vi har även skrivit exempel på fortsatt forskning som innefattar hur man arbetar med dyslexi i de högre åldrarna.

Nyckelord: dyslexi, självbild, struktur, pedagogiska åtgärder och tekniska hjälpmedel

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och Problemformulering	6
1.3 Arbetets disposition	6
2 Litteraturstudie	7
2.1 Styrdokument	7
2.2 Dyslexi.....	8
2.2.1 Dyslexins historik	10
2.2.2 Olika typer av dyslexi	11
2.2.3 Vanliga problem vid dyslexi	13
2.3 Självbilden.....	16
2.4 Pedagogiska åtgärder	17
2.5 Tekniska hjälpmedel.....	21
2.6 Teoretisk utgångspunkt.....	23
3 Empirisk del.....	24
3.1 Metodbeskrivning	24
3.2 Urval	25
3.3 Etiska aspekter.....	25
3.4 Genomförande	26
4 Resultat och analys.....	28
4.1 Redovisning av resultat	28
4.2 Analys av resultat	38
5 Diskussion	41
5.1 Syfte.....	41
5.2 Metod.....	41
5.3 Resultat	42
5.4 Förslag till fortsattforskning	44
6 Sammanfattning	45
7 Referenslista.....	47

1 Inledning

I vårt postmoderna samhälle kan det vara svårt att inte kunna läsa. Därför kan många dyslektiker känna att de måste hålla sin dyslexi hemlig. ([Http: hjem.get2net.dk/dyslexia/indexswe.html](http://hem.get2net.dk/dyslexia/indexswe.html))

*De andra har redan gått till matsalen
Men jag måste packa min väska först.
Fröken är också kvar.
Hon kommer fram till min bänk,
Och jag ser upp på henne och ler.
Hon ger mig en lätt kram och säger:
Du är så glad jämt, du Maria.*

*Det är bra att du tror det,
Tänker jag men säger inget.
Det är bra att det inte syns
Att jag är ledsen och olycklig.
Jag har ju sagt till mig själv:
Ha alltid ett leende på läpparna, Maria!
Se glad ut!
Skoja! Skämta bort det svåra!
Då syns det inte att du är ledsen.
Då tänker inte kompisarna på
Att du är så dum i huvudet.*

*För jag är så rädd
För att bli mobbad eller utfryst
Att jag varje morgon
Sätter på mig min mask
Och blir "Glada Maria"
(Wellros, 1995, s. 136)*

Denna dikt kan beskriva hur ett barn med dyslexi kan känna sig i en skolsituation. Som senare nämns i arbetet, handlar läs –och skriv svårigheter om självbilden och hur viktigt det kan vara att man står upp för vem man är och att man erkänner sig själv och sina brister. Läs – och skriv svårigheter är ett samlingsnamn som innefattar både diagnosen dyslexi men även den lättare graden när man har svårigheten med att läsa och skriva men som kan vara övergående.

Vi har på våra verksamhetsförlagda praktikplatser (VFU-platser) stött på elever med dyslexidiagnoser och har även hört och läst om skolor där elever har tagit sig igenom hela grundskolan med diagnosen dyslexi. Därför är det både viktigt och intressant att undersöka hur lärare och specialpedagoger upptäcker de eventuella läs- och skrivsvårigheter eleven kan ha och hur de arbetar med dessa. Vi är båda intresserade av specialpedagogik, framförallt dyslexi, och anser att det är viktigt att kartlägga elevens dyslexiproblem i ett tidigt stadium. Som lärare anser vi att skolan bör ha bred kunskap kring ämnet dyslexi så att eleverna klarar sig genom hela grundskolan med den hjälp de behöver.

Skollagen tar upp följande:

Utbildningen ska ge eleverna kunskaper och färdigheter samt, i samarbete med hemmen, främja deras harmoniska utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar. I utbildningen ska hänsyn tas till elever i behov av särskilt stöd. (Skollagen kap 1, § 2)

Enligt ovanstående är alla elever berättigade till hjälp men detta genomförs inte alltid i praktiken. Utifrån vad vi sett under våra praktikperioder, vikariat och erfarenheter får en del dyslexielever aldrig den hjälp de behöver. Dyslexi är ett ämne som vi anser alltid vara aktuellt och nödvändigt, för att eleverna ska klara sin skolgång och för att klara sig senare i livet. Därför har vi valt att skriva om läs - och skriv svårigheter och genom bland annat samtal undersöka hur lärare och specialpedagoger arbetar med detta på skolorna. Vi vill även undersöka vilka redskap och pedagogiska åtgärder det finns tillgång till.

1.1 Bakgrund

De frågor vi ställer oss i detta arbete är vad läs – och skriv svårigheter är och hur pedagogerna arbetar med det i skolan.

Enligt Lpo -94 (Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Utbildningsdepartementet 1998) ska skolan ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola:

... Behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift (s. 12)

Vi anser att det är viktigt att redan i tidig ålder kartlägga läs- och skriv svårigheter hos eleverna. Detta är avgörande för hur deras framtid kommer att se ut. Vi vill också se huruvida självbilden spelar in hos barn med läs – och skriv svårigheter.

1.2 Syfte och Problemformulering

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad vår utvalda litteratur säger om läs –och skriv svårigheter och hur pedagogerna arbetar med detta ute på fältet. Vi vill undersöka om pedagogerna följer litteraturens hänvisningar eller om de arbetar utifrån sina egna tankar och teorier. Vi vill även se huruvida självbilden spelar in hos barn med läs – och skriv svårigheter. Vi har valt att inrikta oss på elever i skolår fyra – sex då vi båda är intresserade av att arbeta med barn i dessa åldrar. Problemformuleringen är hur pedagoger och specialpedagoger arbetar med elever med läs- och skriv svårigheter ute på skolorna.

1.3 Arbetets disposition

I litteraturstudien vill vi ta reda på vilka teorier det finns angående läs- och skriv svårigheter och de pedagogiska åtgärderna. Vi kommer att använda oss av sökmotorer såsom Altavista och Google, som ett komplement till litteraturen. Detta kopplas samman med empirin för att kunna undersöka om pedagogerna arbetar utefter vad litteratur och styrdokumentet säger eller om de arbetar utifrån sina egna reflektioner och tankar. I den empiriska delen redovisas hur vår undersökning gått till, vilka som deltagit i undersökningen, våra etiska överväganden och resultat. Vi ska använda oss av öppna frågor som intervjumetod, det vill säga ha samtal med lärare om hur de arbetar med barn med dyslexi. Vi tänker även kontakta vissa av våra respondenter via mail då de inte är anträffbara för personliga intervjuer. Därefter tolkas resultaten i diskussionen och vi söker stöd i den litteratur vi läst och fått fram via Internet. Här ges också uttryck för egna reflektioner.

2 Litteraturstudie

Litteraturgenomgången inleds med att vi gör en förankring i styrdokumentet. Därefter fördjupar vi oss i litteraturen som behandlar ämnet läs –och skriv svårigheter och även dess pedagogiska åtgärder.

2.1 Styrdokument

I *läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet, Lpo-94*, (Utbildningsdepartementet, 1998) står det att undervisningen ska vara individanpassad efter varje elevs förutsättningar och behov. Skolan ska främja elevens lärande och inhämtande av kunskaper. Mellan språklärande och identitetsutveckling kan man se ett nära samband. Det är viktigt att eleven får en tilltro till sin språkliga förmåga och får utveckla sina möjligheter att kommunicera. Detta görs genom samtal, läsning och skrivning. Ett av de mål som grundskolan strävar efter är att varje elev ska behärska det svenska språket, lyssna och läsa aktivt och kunna uttrycka sina idéer och tankar genom tal och skrift.

I *Kommentarer till Grundskolans kursplaner och betygskriterier 2000* ges genusperspektivet ökad tyngd. ”Pojkar och flickor läser på olika sätt och väljer olika texter. Det är viktigt att båda könen ges möjlighet att bredda sina läsregister”(s. 50). I den reviderade kursplanen har litteraturen fått större utrymme, starkare ställning och ses som en källa till kunskap.

I *Grundskolans kursplaner och betygskriterier 2000* nämner de vikten av det skrivna ordets betydelse. En del av målen som eleverna ska sträva mot är att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika genrer. De ska kunna bearbeta texter utifrån egna värderingar. Skolan ska även stimulera eleven till att hitta lusten att lära genom att läsa olika typer av litteratur. Mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av det femte skolåret gällande läsning:

Eleven ska

- Kunna läsa med flyt både högt och tyst och uppfatta skeenden och budskap i böcker och saklitteratur skrivna för barn och ungdom,
- Kunna samtala om läsningens upplevelser samt reflektera över texten (Grundskolans kursplaner och betygskriterier 2000 s.99)

2.2 Dyslexi

Dyslexi är benämningen på specifika läs- och skrivsvårigheter. Enligt Gillberg och Ödman (1995) är dyslexi en av de vanligaste orsakerna till handikapp i dagens samhälle. I genomsnitt drabbas minst ett barn i varje svensk skolklass av dyslexi. Enligt författarna betyder dyslexi ”svårigheter med ord”. Vanliga förekommande uttryck för dyslexi i Sverige är ”ordblindhet”, ”dåligt ordsinne”, eller ”dåligt ordformsminne”. Fortfarande saknas det internationellt överenskomna diagnoskriterier för dyslexi och detta kan bero på att dyslexi representerar en gränsproblematik som berör många olika medicinska, psykologiska och pedagogiska områden, eftersom detta inte tillhör något speciellt ansvarsområde. Höien och Lundberg (1999) hade redan 1991 en teori om vad dyslexi är. Denna lyder:

Dyslexi är en störning i vissa språkliga funktioner som är viktiga för att kunna utnyttja skriftens principer vid kodning av språket. Störningen ger sig först till känna som svårigheter med att uppnå en automatiserad ordavkodning vid läsning. Störningen kommer också tydligt fram genom dålig rättskrivning. Den dyslektiska störningen går som regel igen i familjen, och man kan anta att en genetisk disposition ligger till grund. Karaktäristiskt för dyslexi är också att störningen är ihållande. Även om läsningen efter hand kan bli acceptabel, kvarstår oftast rättskrivningssvårigheterna. Vid en mer grundlig kartläggning av de fonologiska färdigheterna finner man att svagheten på detta område ofta också kvarstår upp i vuxen ålder. (Höien och Lundberg, 1999 s. 20-21)

Alltså menar de att dyslexi är en ihållande störning av kodning av skriftspråket, förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet. De menar att dyslexi kan finnas på alla intelligensnivåer.

Enligt Zetterqvist Nelson (2003) beskrivs diagnosen dyslexi i handböcker och forskningslitteratur som ett funktionshinder vilket visar sig både hos vuxna och barn med stora svårigheter att läsa eller stava eller både och.

Den officiella definitionen av dyslexi brukar hänföras till en formulering som antogs 1968 av Världsfederationen för neurologi. Dyslexi är enligt denna federation:

... a disorder manifested by difficulty in learning to read despite conventional instruction, adequate intelligence and sociocultural opportunity. It is dependant upon fundamental cognitive disabilities which are frequently of constitutional origin. (Riddick, 1996, s.2)

Strömbom (1999) skriver att dyslexi eller ordblindhet är en ärftligt medfödd typ av skrivsvårigheter som beror på avvikelser i hjärnans struktur. Detta medför att dyslektiker har grundläggande svårigheter med att lära sig att läsa och skriva. Dyslektiker är ingen homogen grupp vilket gör att hindren kan variera från en individ till en annan. Det finns många olika orsaker till att elever har onormalt stora svårigheter att lära sig läsa och skriva, till exempel bristfällig undervisning, sen mognad, primära psykiska eller emotionella problem, kulturell eller språklig understimulering, nedsatt syn eller hörsel. En person som har dyslexi har inte sin grund i några av dessa faktorer, men om de inte uppmärksammas och åtgärdas kan det leda till emotionella störningar. Emotionella problem i sig kan inte ge upphov till dyslexi, som är genetiskt betingat, men dyslexi förorsakar i regel psykiska störningar.

Orsakerna till dyslexi är, precis som olika ”bokstavssyndrom”, svåra att fastställa. Även här finns diskussioner kring ärftlighet, olika hjärnskador och miljöns betydelse. Skillnader brukar göras mellan dyslexi och funktionella läs- och skrivsvårigheter. Det senare begreppet är långt vanligare, ca 20 % av populationen beräknas ha dessa svårigheter. Andelen dyslektiker sägs ligga på ca 5 – 7 % av de 20 %. Läggs detta sedan till det stora antal (i första hand yngre) personer som är så ovana vid att läsa och skriva, att de nära nog måste anses handikappade i ett samhälle som ställer mycket höga krav på de här basfärdigheterna, förstår man att dagens teoretiserade gymnasium blir en svårighet för ett inte oansenligt antal elever. (<http://www.tingvalla.karlstad.se/stod/dyslexi.html>, Maj-Gun Johansson, 2006-04-25, kl. 12.02)

Man kan stava och läsa dåligt men ändå vara mycket begåvad. Forskarna är inte helt överens om vad dyslexi beror på, men det har visat sig att fler män än kvinnor har dyslexi vilket ofta är ärftligt. Forskarna har under de senaste åren lyckats hitta en gen som påverkar dyslexi, men de tror det finns ytterligare fem till tio stycken gener som påverkar dyslexi. Dyslexi och dyskalkyli förekommer ofta tillsammans med någon form av DAMP/MDB och ADHD, men har inget med intelligens att göra. Antalet personer som har dyslexi är svårt att beräkna eftersom det inte är lätt att veta var gränsen ska dras. (<http://www.dyslexi.info/> Erika Almgren, 2006-04-10 kl. 10.13)

Höien och Lundberg (1999) använder termen dyslexi för att beteckna stora och ihållande lässvårigheter. *Dys* betyder svårigheter och *lexia* betyder ord. De menar att det finns risker med att använda sådana termer vilka som än väljs.

Det kan vara en tröst att få en beteckning på lässvårigheterna; en term som klargör att det rör sig om en speciell funktionssvaghet och inte om en generell begåvningsmässig svaghet. (Höien och Lundberg, 1999 s. 10)

Författarna menar också att det är viktigt att man som lärare är medveten om att några elever som läser dåligt under det första och andra året kan övervinna sina svårigheter utan hjälp av några extra insatser från skolans sida. Dessa elever behöver bara lite mer tid än sina jämnåriga för att tillgodose läsfärdigheten, men det finns också elever där lässvagheter finns kvar på grund av att de är av dyslektiskt karaktär. Därför är det oerhört viktigt att de som har ansvar för diagnostiseringen av dyslektiker är försiktiga med att dra allt för snabba slutsatser av resultat på enskilda test.

2.2.1 Dyslexins historik

Enligt Gillberg och Ödman (1995) har människor känt till begreppet dyslexi sedan slutet av 1800-talet. Men under mitten av 1900-talet började det utvecklas mer seriöst.

Under benämningen "ordblindhet" uppmärksammades det fenomen som gjorde att normal eller välbegåvade barn hade svårt att klara till exempel högläsning, rättstavning och benämnda tal i matematiken. Skolan började långsamt anpassa sig efter den nya kunskapen, och de "ordblinda" barnen mötte en viss förståelse för sina svårigheter. Metodik för att underlätta deras läs- och skrivinläring utarbetades. (Gillberg & Ödman 1995 s. 9)

Författarna menar att denna utveckling stagnerade helt och hållet under sjuttio- och åttiotalen. Denna tjugo-års-period innebär i vissa avseenden en tillbakagång. Dyslexi som vanligtvis är ärftligt, diagnostiserades inte över huvudtaget i skolan. Det var först på nittio-talet som dyslexiproblemet blev aktuellt igen. Forskningen inom detta med bland annat orsaksfaktorer och olika åtgärder har gjort enorma framsteg, vilket medfört att intresset för dyslexi har ökat.

2.2.2 Olika typer av dyslexi

Både Gillberg och Ödman (1995) och Höien och Lundberg (1999) skriver om olika typer av dyslexi, de menar att det vanligen räknas med tre typer av dyslexi. Den som är mest dominerande är förknippad med tidig språkstörning och fonologiska avkodningsproblem. Fonologisk innebär att det utgås från språkets ljudmässiga sida, vilket medför svårigheter med språkförståelse, uppfatta skillnad mellan olika ljud och med att efterlikna olika tal. Ett gemensamt namn på detta är *fonologisk dyslexi* eller *auditiv dyslexi*. Denna typ av dyslexi kännetecknas genom att eleverna har svårigheter att skilja mellan ljudmässigt besläktade bokstäver som till exempel b-p, d-t och k-g. Detta är något som kan urskiljas hos eleverna redan i första klass. Dyslektikern har även svårt att höra skillnad på ord och orddelar. De kan ha svårt med tal och hörsel och de läser även bättre än vad de stavar. Det senare beror på att de har svårare för att med hörseln uppfatta orddelar och sammansatta ord. Genom den försenade talutvecklingen märks på ett tidigt stadium, redan i förskolan, om barnet lider av auditiv dyslexi. Det är viktigt att söka hjälp hos en logoped på ett tidigt stadium för att undvika att tala "barnspråk" med barnet. (<http://www.dyslexi.info/>, Erika Almgren, 2006-04-26 kl. 11.30)

I ett skolarbete nämndes att som auditiv/fonologisk dyslektiker har man oftast:

- försenad talutveckling
- svagt ordminne
- litet ordförråd
- brist på känslor

(<http://www.mimersbrunn.se/arbeten/1111.asp>, Patrik Dellgren, 2006-04-26, kl. 10.53)

Auditiva/fonologiska dyslektiker kan också ha en del emotionella problem som bland annat talängslan, koncentrationsproblem och aggressivitet. Det kan upptäckas att ett barn lider av auditiv dyslexi redan i förskolan genom den försenade talutvecklingen. På grund av detta får barnet ett litet ordförråd, och detta är ett hinder för läsningen. Genom att läsutvecklingen blir drabbad påverkas läsförståelsen, för att kunna hjälpa barnet krävs att man arbetar med språket. Det är även viktigt att pedagogen i ett tidigt stadium tar hjälp av en logoped. Desto tidigare det sätts in hjälp desto lättare går det att förebygga läs- och skrivsvårigheterna. Det är viktigt

att det ofta görs hörselkontroller på barnet och att det redan i förskolan arbetas med språk och kommunikation. (<http://www.mimersbrunn.se/arbeten/1111.asp>, Peter Dellgren, 2006-04-26, kl.11.13)

Enligt Höien och Lundberg (1999) är de typiska dragen för barn med auditiva dyslexisvårigheter att skilja på språkljud som liknar varandra. Barnen har även svårigheter med ljudbindningen. Auditiva dyslektiker har ofta en försenad språkutveckling. Eleven har en stor svaghet i skrivning och läsning gällande den auditiva memoreringen och diskrimineringsförmågan. De har problem med att skilja mellan ljudbesläktade fonem och framförallt gäller det mellan tonande och icke tonande ljud, ex b-p, d-t, k-g och v-f.

Ett annat typiskt problem hos dessa elever är ljudbindningen vilket innebär att läsningen ofta blir gissningar utifrån ordets visuella bild.

Den *Visuella dyslexin* kännetecknas hos eleverna genom att de har problem med att läsa hela ord. För dessa elever kan det vara omöjligt att kunna se och känna igen ord i sin helhet. Den visuella dyslektikern brukar inte ha svårt att höra samma information som han/hon har svårt att läsa. Tecken på visuell dyslexi är att man kastar om bokstäver och siffror (vilket alla med dyslexi gör), de läser och stavar ofta som ordet låter. Andra tecken är att de använder sig av ett fonetiskt stavningssätt, exempelvis *salm* istället för *psalm*. Texten som en visuell dyslektiker skriver kan se slarvig ut eftersom han/hon har en förmåga att missa stor bokstav i början av meningar och skriver även små och stora bokstäver om vart annat. De delar även gärna sammansatta ord. Eftersom dyslektikerna behöver mycket energi för att läsa tappar de lätt koncentrationen och börjar gissa vad det står. (<http://www.dyslexi.info/>, Erika Almgren, 2006-04-10 kl. 10.25)

Enligt Höien och Lundberg (1999) har elever som har visuell dyslexi svårt med att uppfatta, tolka och minnas bokstäver och ordbilder. De har också lätt för att blanda ihop bokstäver som liknar varandra visuellt och har även en tendens att förväxla formlika ord. Visuell dyslexi kännetecknas som problem av helordsläsning, detta gör att läsaren blir beroende av en ansträngande ljudningsteknik även efter en längre tids erfarenhet av läsning.

Andra vanliga förekommande problem hos visuella dyslektiker är det ljudenliga avstavnings sättet, tex. ”sova” skrivs som ”såva” och ”dig” som ”daj” och utelämnande av bokstäver ex ”vad” skrivs som ”va” och ”hjälpa” blir ”jälpa”.

Till sist nämner Gillberg och Ödman (1995) den *blandade dyslexin* vilket innebär både fonologiska störningar och visuella svårigheter.

2.2.3 Vanliga problem vid dyslexi

Gillberg och Ödman (1995) menar att dyslexi förknippas med två problem: tal- och språkstörningar, respektive DAMP och psykiska problem. Det kan även ses samband mellan dyslexi och psykiska problem, allergier, vänsterhänthet och svårighet att skilja mellan höger och vänster. Flertalet barn och vuxna med dyslexi har under sin uppväxttid haft någon form av tal- och språkstörning. Dessa störningar är vanligtvis tydliga många år innan diagnosen ställs. Detta handlar oftast om sen talutveckling, stamning, dåligt ordförråd, omogen artikulation eller dåligt ordminne. Hos barn med dyslexi kan svårigheten att använda det talade språket inte bli tydlig förrän i skolåldern eftersom det språk som barnet använt inte går att använda i kommunikationen utanför hemmet. Genom detta talas det om pragmatiska svårigheter som innebär problem med att använda språket i olika praktiska situationer. Dessa språkstörningar kallas för Semantisk – Pragmatiska språkstörningar, vilka finns i olika grader; det vill säga lindriga, måttliga eller mycket svåra.

Dyslexi kan i bästa fall spåras redan i förskolan. Risken att utveckla dyslexi kan dock ibland diagnostiseras redan i förskola. Tal- språkstörningar märks i allmänhet tidigare, ibland redan i två –tre års ålder, åtminstone om de är allvarliga. Språkproblemen kan vara av övergående art, men om de kvarstår i fem års ålder utvecklas ofta symtom som tyder på stor risk för dyslexi. (Gillberg & Ödman, 1995 s. 29)

Gillberg och Ödman nämner även DAMP som förekommer hos ca 7 % av barn som börjar skolan. Orsaker till DAMP kan vara att de är ärftliga, men det kan också bero på hjärnskador som har uppstått under fosterstadiet. Vanliga symtom är oförmågan att lyssna, motorisk överaktivitet, bristande koncentration och uthållighet, dålig kontroll av grov- och finmotorik samt tal - och - språkproblem. Även dessa symtom är vanliga hos barn med dyslexi. Det är dock viktigt att påpeka att alla barn med Dyslexi inte har DAMP. Barn med dyslexi har däremot under något stadium i livet haft någon form av psykisk störning i en lättare eller svårare grad. Detta kan visa sig genom dåligt självförtroende, depressiva reaktioner eller irritationer.

Några kännetecken på dyslexi när det gäller läsning är:

- Läser långsamt, trevande eller hackigt
- Läser alltför fort och gissar eller stannar upp och läser om
- Utelämnar eller läser fel på småord
- Gör tillägg (helt - helst) eller vänder hela ord (som - mos)
- Sammanblandning av b och d

Några kännetecken på dyslexi när det gäller att skriva är:

- Är osäker på bokstävers form och ljud
- Utelämnar vokaler och kastar om konsonanter
- Utelämnar ändelser och glömmar prickar och ringar
- Spegelvänder bokstäver och siffror
- Har osäker och svårläst handstil
- Sammanblandning av b och d
- Sammanblandning av höger och vänster, öst och väst

(<http://www.dyslexi.info/> ,Erika Almgren, 2006-04-28 kl. 11.46)

Enligt (<http://www.tingvalla.karlstad.se/stod/dyslexi.html>, Maj-Gun Johansson, 2006-04-28 13.25) kan dyslexi visa sig hos barnen på flera olika sätt så som svårigheter av användning med dubbelteckning, uppfatta och upprepa långa ord, och svårighet med betoning av olika ord och satser. Det är även vanligt att barnen har svårt för att minnas ordföljder t.ex. alfabetet, årets månader och veckans dagar. När barnet läser en text är det vanligt att de hoppar över ord, rader och har svårt för att hinna med textremsan på TV. En del barn har också svårt att förstå egen läst text om den inte blir uppläst. Om barnet utsätts för olika stressituationer är det lätt att läsförmågan försämras hos eleven vilket kan bidra till att mycket enkla skrivna meddelanden blir missuppfattade. Det är även vanligt att barn med dyslexi talar otydligt.

Taube (1997) menar att det är viktigt att kunna läsa. Hon menar att i dagens samhälle är det i hög grad människans förmåga att prestera som blir avgörande för hennes värde. Det anses även idag vara finast att vara en akademiker, där läs- och skrivkunnighet är första steget till att uppnå detta. Men läs- och skrivkunnigheten behövs inte bara på en akademisk nivå utan krävs även i det vardagliga livet för att bli tagen på allvar. Kan du som individ inte läsa och skriva krävs det hjälp för att klara av vanliga uppgifter i samhället. De som inte klarar av detta sätts i

en svår situation, vilket innebär inte bara problem med utbildning och arbete utan även i den omgivning vederbörande befinner sig i när folk upptäcker att detta är något som han/hon inte kan. Att kunna läsa har också en stor betydelse för den kognitiva stimulansen. Det som skrivs finns kvar på pappret och ger en eftertanke och reflektion medan talet försvinner direkt. Detta gör att läsningen är viktig och många vuxna överför även läsningen till sina barn.

Vi har alla ett behov av att ha ett gott förstånd, känna oss värdesatta av andra, bli respekterade, ja, vi är väl alla litet prestigebundna i förhållande till andra människor. (Imsen, 2000, 3:e upplagan, s. 287)

Imsen (2000) menar även att självuppfattningen är summan av många värderingar av sig själv. Hon säger även att självuppfattningen är en medveten kognitiv process, vilket innebär att individens uppfattning av sig själv både är deskriptiv och styrande. Självuppfattningen innebär även det "sociala mig", det vill säga den uppfattning individen tror att andra har av honom. Hon nämner även det "egentliga mig" som innebär den självuppfattning individen själv har skapat sig. Det händer att dessa två kan sammanfalla men det är inte nödvändigt.

När en elev utbrister att: "Läraren tror jag är dum men jag ska allt visa honom att jag kan klara det här", är detta ett uttryck för att den privata självbilden är mer positiv än den sociala. (Imsen, 2000, 3:e upplagan, s. 328)

Hon framhäver även att självuppfattningen i vår kultur är personligt sammankopplad med individens uppfattning av sin egen kompetens, vilken kan vara en allmän kompetens då individen tror på sig själv och kan klara av många olika situationer. Det kan också förhålla sig till att individen kopplar sina egna förmågor till avgränsande områden. Bakom detta finns det en kärna av att det är viktigt att tro på sig själv och att man kan om man bara försöker.

Enligt Stadler (1994) är det viktigt att alla lärare har god kunskap om vad dyslexi är och hur undervisningen kan anpassas efter det. Detta är viktigt för att dyslektikernas funktionsnedsättning inte blir ett långvarigt handikapp på grund av omgivningens okunskap. I de högre årskurserna är det vanligt att eleverna drabbas av depressioner då de inte klarar av skolans krav.

"UMESOL" eller "SOL-metoden" som materialet heter är ett pedagogiskt hjälpmedel för kartläggning av enskilda elever med läs- och skrivsvårigheter. De gör även individuella

utvecklingsprogram och tar upp hur barns självbild kan kartläggas i grupp och individuellt. Taube, Torneus och Lundberg (1984) beskriver i materialet utmärkande drag för de elever med lågt självförtroende och inlärningsproblem. De beskriver hur självkänslan kan ökas men även hur man kan hjälpa barnen vid läsning och skrivning. Materialet består av följande frågeformulär:

- Ballongbarn – Flaggbarn
- Så här är jag
- Val av svårighetsgrad

I de två första formulären ska eleven ta ställning till skolan, skolarbetet och kamraterna. Genom detta kan det visa sig om eleven har en dålig självbild och i så fall inom vilka områden och även hur låg den är. I val av svårighetsgrad är tron på sig själv viktig och om eleverna tror att de klarar de uppgifter de får i skolan. Här svaras det på om skillnaden är stor på vad barnet tror han/hon klarar och vad de faktiskt klarar av. Elever med lågt självförtroende kan utmärkas av att de:

- är otrygga med skolarbetet och i sociala sammanhang
- verkar ängsliga
- tror att de är mindre omtyckta bland sina kamrater
- har svårt att ta kontakter
- är överdrivet anpassningsbara då de tror att deras åsikt är felaktig
- är mycket självkritiska
- Vågar inte prova nya saker då de är rädda för att misslyckas. Då de faktiskt lyckas skyller de på att läraren är snäll eller att de har tur (Taube, Torneus, Lundberg, 1984)

Enligt Gillberg och Ödman (1995) är psykiska och emotionella problem en följd av dyslexin snarare än en orsak till den. Författarna säger att alla med dyslexi någon gång i livet genomgått en depression och har haft ett dåligt självförtroende.

2.3 Självbilden

Vad är då självbilden? Enligt Auno och Brandelius - Johansson (2002) är självbilden den bild man har av sig själv. Exempelvis jag är pratig, glad, påhittig och blyg osv. Stadler (1994) nämner att de flesta som har läs – och skriv svårigheter har en negativ självbild. De undervärderar sig själva som människor och tror inte på sin egen förmåga. Självförtroende däremot är en annan sak, det handlar om vad man tror att man klarar av och kan genomföra. Jag kan laga mat, jag kan laga en bil, jag kan åka skateboard, jag kommer klara provet. Många elever har talanger utanför skolan som kan stärka deras självbild och som vi pedagoger kan lyfta fram (Auno och Brandelius – Johansson, 2002). Taube (2000) menar att barn redan i grundskolan har utvecklat en självbild men att den är modifierbar. Det är nu upp till föräldrar, vänner och pedagoger att hjälpa eleven att stärka deras självbild. Auno och Brandelius – Johansson (2002) anser att pedagogens roll är viktig och det allra viktigaste är att uppmuntra eleverna. Detta kan vara för något de gjort som exempelvis ställt upp för en kompis eller gjort en bra redovisning.

”Vi behöver alla bli bekräftade bara för att vi finns. Att läraren hälsar och tilltalar eleven vid namn både i klassrummet och när man möts i korridoren får eleven att känna sig sedd och bekräftad. En liten handling med stor betydelse” (Auno och Brandelius – Johansson, 2002, s. 10).

Det är viktigt att som pedagog få alla elever att känna sig sedda och känna att de betyder något.

2.4 Pedagogiska åtgärder

Enligt Höien och Lundberg (1999) behövs det läggas stor vikt på ordavkodning för den lässvage eleven, annars blir läsningen tung och arbetsam precis som att cykla i motvind. Här gäller det för pedagogen att ha ett attraktivt mål för den lässvage. Detta kan leda till att de olika resurserna vid ordavkodning blir enormt stora och att förståelsen för texten inte får tillräckligt med plats. En viktig fråga för pedagogen är hur man kan hjälpa den lässvage att få en automatiserad färdighetsnivå där kraven på olika resursinsatser är små. Det finns olika pedagogiska hjälpmedel så som kompensatoriska tekniker som innebär bok + band och stöd via ett databaserad syntetiskt tal. Andra exempel på hjälpmedel är: att göra texterna mer lämpliga både vad som gäller visuell, typografisk och språklig utformning. Det kan också vara viktigt med klagörande illustrationer. Det pedagogiska arbetet måste ske på en vidgad front. Arbetet innebär att skapa meningsfyllda lässituationer som är viktiga och värdefulla för

eleven. Det handlar också om att välja olika texter som har en personlig betydelse och är engagerande och väsentliga i förhållande till de frågor som intresserar unga människor.

Imsen (2000) hänvisar till Höien och Lundberg där de rekommenderar sex generella principer som är bra att som pedagog använda sig av när man arbetar med läs- och skrivsvårigheter med eleverna.

1. Tidig identifiering och tidig hjälp.
2. Fonologiskt underarbete (träning i att identifiera språkljud och skilja mellan dem).
3. Direkt undervisning och vägledning (peka, rikta uppmärksamheten på, vidmakthålla koncentrationen, sätta namn på osv.).
4. Multisensorisk stimulering (undervisningsmetoder där flera sinnen används under inläringen).
5. Mästring, överinläring och automatisering.
6. Bra inlärningsmiljö. (Imsen, 2000)

Många av dessa principer sammanfaller med mer allmänna principer för bra och stimulerande undervisning. Det är främst den fonologiska träningen som ger utmärkande drag åt undervisningen av dyslektiska barn. Det tillkommer även en rad speciella åtgärder för att stärka kodnings – och avkodningsprocessen för att få igång läsandet.

Man ska aldrig starta en behandling i någon form med en dyslektiker utan ett skriftligt åtgärdsprogram. Det är viktigt att all behandling grundas på vad som framkommit i utredningen. För lärarna som ska vara ett personligt stöd för eleven gäller det att finna en egen fungerande arbetsmodell som fungerar för varje enskild elev. Ingen dyslektiker är den andre lik och felande åtgärder kan skada eleven mer än vad den gör nytta (Stadler, 2002).

Enligt Asmervik med flera (2001) behöver inte barn med dyslexi mer undervisning än barn utan dyslexi i samma ålder. Undervisningen bör dock utgå från elevens specifika problem och inriktas på basfärdigheter så som språkkunskap, bokstavsferdighet och automatiseringen av sambanden mellan ljud och bokstäver. När undervisningsplaneringen läggs upp är det viktigt att pedagogen utgår bland annat från vissa regler för att underlätta för eleven. Enligt Asmervik (2001) måste man ha struktur i undervisningen och man ska utgå från elevens motivation för att kunna bygga på elevens starka sidor, detta görs lättast genom att försöka skapa glädje i

både läsning och skrivning. Som pedagog är det viktigt att se till att eleverna inte jämför sig med andra elever, bara med sig själva. Det är även viktigt att arbeta mycket med koncentrationen hos eleverna och det görs på bästa sätt genom att undvika för långa uppgifter, detta kan göra att eleven lätt tröttnar på sin uppgift.

Höien och Lundberg (1999) anser att en central uppgift i undervisningen av dyslektiska elever ska vara bokstavs-inläring. Efter att eleven har lärt sig de vanliga bokstavs- och -ljudkombinationerna händer det ofta att inläringen inte fortsätter med de fonem (är det minsta betydelseskiljande enheten i ett språk. Ex: Byter man ut ett fonem till ett annat ändras också betydelsen, pil blir tillexempel bil.) som enligt Höien är mycket svåra för en dyslektiker. Exempel på sådana fonem kan vara; skj, kj, ng etcetera. Det är även viktigt att eleven lär sig känna igen hur konsonanthopningar uttalas tillexempel: pr, kr, tr etcetera.

VAKT-metoden kan även ge bra resultat vid bokstavs-inläring. VAKT står för Visuell, Auditiv, Kinestetiskt och Taktil stimulering. Här är det viktigt att känna igen orden bland annat genom spårningsövningar. Eleven tar in kunskap om bokstavens form genom att känna på bokstavsbrickor eller spåra olika bokstäver (Höien & Lundberg, 1999).

Det är nödvändigt för en dyslektiker med långsam strukturerad inläring att kunna hantera bokstäverna i alfabetet. Undervisningen bör börja med ljudinläring innan läsinläringen startas. När barnen är säkra på språkljuden påbörjas välskrivning av bokstäverna. Ett bra sätt att stärka associationerna mellan ljud och bokstav är att samtidigt aktivera flera sinneskanaler, det vill säga det visuella, auditiva och kinestetiska. Detta kan göras genom att öva in vokalerna genom sång medan eleven samtidigt tittar på bokstaven och formar den med handen. De flesta har nytta av en strukturerad steg-för-steg-inlärningsmetod där det inte startas nya moment förrän de gamla är säkert inlärd. (Stadler, 2002)

Orton/Gillingham/Stillman-metoden innebär att eleverna arbetar bland annat med bokstäver och analys av bokstäver och längre ord. Metoden bygger, liksom den förra metoden, på en visuell, auditiv, kinestetisk och taktil inläring. Under ljudinläringen ska eleven lära sig hur ljudet formas i munnen (Höien & Lundberg, 1999).

Maja Wittings-metod innebär att eleverna först får lära sig alla vokalerna och sen konsonanterna l, s och m. Efter att eleverna har lärt sig den första vokalen ljudas den samman

med vokalerna ex. al, el, il ål och så vidare. Det som är positivt med denna inlärningsmetod är att eleverna får koncentrera sig på den tekniska delen av läsningen. När detta väl fungerar kan man inrikta sig på innehållet i texten. Ljudkombinationerna och orden används även i skrivträningen (Asmervik m.fl., 2001).

Fernalds-metoden bygger på att eleverna vid läsning och skrivning får använda flera av sina sinnen. Framförallt beröring (taktila) och rörelse (kinestetiska) (Asmervik m.fl., 2001)

Sinnesförmågorna aktiveras genom att eleverna lyssnar, ser, läser, upprepar eller frågar om ord som läraren har sagt, markerar stavelserna och skriver (både på fri hand och med hjälp av en mall.) Skriva efter en mall "spåra" eller efter lärarens diktamen får eleverna göra då de introduceras för nya ord, intill dess att de upptäcker att de kan skriva ordet på egen hand utan lärarens hjälp. Ord som de lärt sig används för att producera egna texter som kan läsas eller skrivas för stilskrivning (Asmervik m.fl., 2001, s. 67).

Körläsning är en typ av inläring som många elever anser sig vara trygga i och därmed ses den även vara en acceptabel form av inläring. Den går ut på att en grupp på ett visst antal elever läser samma text samtidigt. Vid körläsning utmärker sig inte den svaga eleven och känner sig därför inte kränkt. Detta medför även att eleven får feedback på svåruttalade ord från sina klasskamrater. Ett tips är även att dela upp klassen i mindre grupper (Höien & Lundberg, 1999).

Helhetsläsning är en annan typ av inlärningsmetod, som går ut på att eleven ska läsa så mycket som möjligt men även få så mycket hjälp som möjligt, helst ifrån illustrationer eller ljudband. När eleven blir mer och mer bekant med sin text minskar hjälpen. Samtidigt övas läsfärdigheten upp genom träning av olika delfunktioner som till exempel helordsläsning. Även diktamen används och målet är att eleven ska kunna läsa texten helt utan hjälp (Asmervik m.fl., 2001).

Höien och Lundberg (1999) anser att *Repeterad läsning* är en bra metod. Där läser eleven samma text flera gånger, detta för att automatisera avkodningsfärdigheten hos barn med dyslexi. Denna övning kan kännas tråkig för många barn då den inte tillför något nytt i läsningen, vilket kan leda till omotivation bland eleverna. Metoden kan även ha en positiv inverkan på eleverna då den kan göras mer som en tävling. Eleven kan använda sig av tidtagning för att tävla med sig själv. Det bästa är att välja en lättläst text, annars är det lätt att

lässvaga elever ger upp. Enligt Lpo – 94 är skolans mål att se till att varje elev utvecklar nyfikenhet och en lust att lära.

Storstilsböckerna är skrivna med särskilt stora bokstäver och är inte bearbetade eller omskrivna. Böckerna i storstil kan lånas av vem som helst och har en egen hylla på biblioteket.

Lättlästböckerna är skrivna på ett alldagligt språk och har en lätt text med korta meningar. Det finns också bilder i böckerna vilket hjälper till att lättare förstå texten. Böckerna är bra för de elever som har svårt att läsa vanliga böcker och har hjälpt många barn med dyslexi att komma igång med sin lästräning. (<http://www.sundbyberg.se/kulturfritid/bibliotek/ao/dyslexi.4.7cfe100d109fccbee448000232.html>. Paula Ljunggren 2006-04-25, kl. 13.05)

En övning som också anses vara bra är *First steps*. Denna metod inriktar sig på att eleverna undervisas i läsning 30 minuter om dagen under ett helt läsår. De ska under denna period läsa kända böcker upprepade gånger och utvecklas till att bli medvetna läsare bland annat genom att kunna förutsäga handlingen genom titel och illustration (Asmervik m.fl., 2001).

Enligt Höien och Lundberg (1999) är *växelläsning* en bra metod för lässvaga elever. Här är både elever och lärare involverade, de läser samma text som är utvald för att passa eleven. Läraren börjar med att läsa en eller två sidor ut boken, det är viktigt att hastigheten är anpassad så att eleven kan följa med i sin text. Därefter är det elevens tur att läsa, och läraren som får följa med i texten. På detta sätt fortsätter man tills det att texten är färdigläst. Även här är det viktigt att välja en text som passar eleven.

2.5 Tekniska hjälpmedel

Då utvecklingen har gått framåt har *datorbaserad träning* blivit ett underlättande hjälpmedel för dyslektikerna. Ett av de mer omfattande datorprogrammen är Lexia. Här kombineras text, ljud och bild, vilket är värdefullt för elever med dyslexi. (Udd, L, *text + bild + ljud*. Allt om hjälpmedel. Nr 4, 2003)

Widqvist (2003) anser att ett annat bra hjälpmedel att ha i skolan är datorprogrammet *Stava rätt- WordFinder*. Detta är ett hjälpmedel för att förbättra svenska texter. Programmet hittar fel och rättar ord som är vanliga hos dyslektiker och klarar även av att härleda felstavade ord.

I Umeå har de utvecklat en databaserad lästräning som är upplagd på följande sätt: eleven väljer ut en text från en meny som kommer upp på dataskärmen. När läsaren stöter på ett ord som han/hon inte kan är det möjligt att markera ordet och få det uppläst av datorn. Ordet kan presenteras i sin helhet eller stavelse för stavelse. Fördelen med detta är att eleven vet var hon/han ligger kunskapsmässigt i sin läsning och alla orden kan snabbt och lätt identifieras, vilket underlättar läsningen för eleven (Höien & Lundberg 1999). ”Pedagogik för dyslektiker är betydligt mer än datorprogram. Men multimedia som kombinerar bild och ljud är ändå en viktig del” (Udd, L, *text + bild + ljud*. Allt om hjälpmedel Nr 4, 2003).

Asmervik med flera (2001) anser att den stora metoden med stort M inte finns. I alla fall inte i den bemärkelsen att det finns en enda metod som passar alla elever med dyslexi. Det lämpligaste sättet är att kombinera olika metoder. Det spelar även stor roll hur stort engagemang och intresse läraren har för de olika metoderna. Detta skapar ett tryggt inlärningsklimat. Med detta menar författarna att det är läraren som är metoden. De olika metoderna måste bedömas utifrån elevernas individuella behov.

Alla som arbetar i skolan ska hjälpa elever som behöver särskilt stöd och samverka för att göra skolan till en god miljö för lärande. (Lpo-94, s. 19)

Dyslexi kan bland annat förbättras genom att:

- lära eleverna att dela ord i stavelser
- träna på läsningen av hela ord
- träna sammanfogningen genom att läraren först uttalar ljuden i ett ord och att eleverna därefter sätter ihop ordet
- tvinga eleven att noggrant göra textanalyser
- eleverna får träna på att ställa samman konsonantkombinationer (t.ex. sp, skr, gr och pl) och sedan arbeta med dess helheter
- låta eleverna skriva fritt på egen hand och läsa självständigt (Asmervik m.fl., 2001)

Ett annat pedagogiskt hjälpmedel för att stärka läsfärdigheten hos eleverna är *bok + band* som består av en tryckt text med ett tillhörande ljudband. Texten på bandet är samstämmig med den tryckta texten. Det finns två olika kassetter, en med normal inläringstakt och en annan med långsammare inläringstakt. När eleven lyssnar på bandet ska han följa med i texten vilket innebär att texten måste vara enkel och läsningen tydlig för att eleven ska kunna läsa med i texten och förstå innehållet. I vissa fall kan det vara nödvändigt att läsa samma text med olika tempo för att kunna anpassa inläsningen till elever med olika förutsättningar. Denna metod har inte bara övat upp läsfärdigheten för dyslektiker, utan också förmågan att lyssna och koncentrera sig (Höien & Lundberg 1999).

Daisy-talböcker är ett hjälpmedel som består av bok och bandspelare. Här kan man ställa in hastigheten för att den ska passa den enskilda eleven. De olika hastigheterna finns på grund av att man ska kunna lästräna så att man både ser, läser och hör texten. Att använda alla sina sinnen är A och O i lästräning (Widqvist, 2003)

2.6 Teoretisk utgångspunkt

Enligt Taube (1987) är läsa och skriva det första och viktigaste som barnen ska lära sig i skolan. Den nyckel som skall ge tillträde till all annan kunskap är läskunnigheten. För att läs och skrivkunnigheten ska fungera spelar bland annat självbilden hos eleverna en stor roll. Självbilden är något som utvecklas under påverkan från erfarenheter av omgivningen och även från värderingar från betydelsefulla personer. Självbilden är även avgörande för hur och vilka intryck vi tolkar i omgivningen. Det som har avgörande inflytande på en persons beteende är den personliga tolkningen och självuppfattningen. Taube nämner också att undersökningar har visat att förbindelsen mellan låg prestation och negativ självbild är starkare än hög prestation och positiv självbild. Den negativa självbilden kan orsaka att man inte utnyttjar ens prestationsförmågan på ett effektivt sätt. Däremot kan en positiv självbild leda till maximal användning av ens resurser. För att kunna nå en maximal prestation behövs det inte bara en positiv självbild, utan som person måste du också ha en god förmåga och en lust och kraft att utnyttja den.

Vi bör arbeta för att undvika att elever utvecklar en negativ självbild, men vi får inte förvänta oss att en positiv självbild automatiskt medför höga prestationer (Taube, 1997, s. 97).

3 Empirisk del

Efter att studerat lämplig litteratur om dyslexi valde vi att göra fem intervjuer, därav två personliga och övriga tre har vi haft mailkontakt med. Här nedan kommer det att redogöras för vilken intervjumetod vi använt oss av och varför just denna är vald, urval, etiska aspekter, genomförande, resultat, sammanställning och slutsatser. Vi anser att det för oss är mer lämpligt att ha personliga diskussioner och intervjuer än enkäter för att få personligare svar för hur de olika pedagogerna arbetar och går till väga gällande läs –och skriv svårigheter. Vi har använt oss av fingerade namn i våra intervjuer.

Intervju 1 <i>Anna</i> Intervju via mail	Intervju 2 <i>Birgitta</i> Intervju via mail	Intervju 3 <i>Claes</i> Intervju via mail	Intervju 4 <i>Doris</i> Personlig intervju	Intervju 5 <i>Eva</i> Personlig intervju
--	--	---	--	--

3.1 Metodbeskrivning

I de två personliga intervjuerna vi gjorde valde vi att använda oss av kvalitativ och semistrukturerad intervjumetod. Enligt Denscombe (2000) är den vanligaste typen av semistrukturerade eller ostrukturerade intervjuer den personliga intervjun, den innebär ett möte mellan en forskare och en respondent. Den är populär på grund av att den är lätt att planera och kräver inte mycket förarbete. En annan fördel med denna typ av intervju är att den är lätt att kontrollera. Trost (1998) beskriver de kvalitativa intervjuerna som så att de kännetecknas bland annat av att det ställs raka frågor för att få innehållsrika svar. Detta innebär att efter alla intervjuer är utförda finns ett rikt material att tillgå. Utifrån detta kan det finnas intressanta skeenden, åsikter och mönster. Han skriver även hur en kvalitativ intervju ska genomföras. Här tas inga frågeformulär med utan det ställs öppna och raka frågor till respondenten, frågan ska i möjligaste mån leda samtalet. Vid intervjuer är det viktigt att ställa följdfrågor och detaljfrågor för att få ut så mycket som möjligt av intervjun och framförallt frågor som skapar utrymme för respondenten (Clark, m. fl, 1998). Vi valde att träffa och intervju två av våra respondenter, och göra bandade intervjuer med dem på grund av att vi ansåg det vara enklare att skriva ner intervjun korrekt och få med all viktig information.

De andra tre mailintervjuade respondenterna är svenska lärare på en svensk skola utomlands där vi gjorde vår praktik under AU3. Dem har vi haft kontakt med via mail då de inte varit tillgängliga för personliga intervjuer på grund av att de inte bor och arbetar i Sverige för tillfället. Anledningen till att vi inte gjorde intervjuerna på plats beror på att vi inte hunnit så långt i vår planering till uppsatsen och vi hade inget direkt upplägg för våra intervjuer. Det vi senare upptäckte var att mailintervjuer ger plats för eftertanke och den behöver inte präglas av personkemi och andra oväsentligheter. Enligt Gordon (1970) bör öppna frågor formuleras så att det bli naturligt för den man intervjuar att uttrycka sig utförligt och med egna ord. Det är lämpligt att inleda frågorna med frågeord exempelvis, Varför? Hur? Vad? Vem? Ett annat sätt att inleda intervjun med är: ”Kan du berätta något om...”, ”Skulle du vilja beskriva...” eller liknande. Något som är viktigt att vara observant på i dessa sammanhang är att inte ställa en allt för otydlig fråga, som exempelvis: ”Skulle du vilja berätta om din skolgång?” En fråga ställd på detta sätt blir en för svår uppgift för respondenten då han/hon inte vet var den ska börja och förstår kanske inte heller vad intervjuaren vill ha fram.

3.2 Urval

Vi valde att intervju fem pedagoger på olika skolor för att få en så bred uppfattning av deras arbete som möjligt. En annan orsak till att vi valde just dessa fem är att vi ville se om det fanns någon skillnad på deras arbete. Av våra respondenter arbetar tre som specialpedagoger och övriga två som klasslärare. När vi valde pedagoger fanns i åtanke vad Denscombe (2000) säger att det i synnerhet är intervjuarens kön, ålder och etniska ursprung som avgör hur mycket information som människor är villiga att dela med sig av och hur pass ärliga de är i sina svar. Den inverkan som forskarens identitet har beror också på vem som intervjuas.

De intervjuade – och intervjuaren också för den delen – har sina egna preferenser och förutfattade meningar, och dessa har troligtvis en viss inverkan på möjligheterna att utveckla en god relation och tillit under en intervju (Denscombe, 2000 s. 138).

3.3 Etiska aspekter

Beroende på vilket ämne som diskuteras påverkar det effekten av forskarens identitet. När det gäller personliga frågor eller andra känsliga frågor kan intervjuarens identitet få en särskild

betydelse. En del frågor kan få människor att känna sig besvärade och generade, detta gör att de kan inta en försvarsställning, när detta händer kan det hända att den intervjuade ger de svar som de tror att forskaren vill ha. Därmed är kanske inte alla svar helt ärliga.

Eliasson (1995) säger att alla har en moral och med det menar hon att det visar sig i det vi gör – och det vi inte gör. Om det exempelvis är forskning man arbetar med finns det en forskningsmoral. Värden och normer och våra grundläggande principer hjälper oss att bestämma hur vi handlar i olika situationer. Här är vi inte alltid fullt medvetna om vilka krav vi försöker leva upp till.

... Men det primära syftet med forskning inom s.k. empiriska vetenskaper måste, enligt min mening, vara att söka ta reda på hur det faktiskt förhåller sig i den sociala verklighet vi lever, och att försöka se sammanhang och samband som gör att vi kan begripa varför det är som det är och blir som det blir på vår jord. (Eliasson, 1995, s. 18)

Detta citat anser vi stämma bra överens med hur vi har upplevt att det har fungerat att göra vårt arbete.

3.4 Genomförande

Vi valde att göra tre av våra undersökningar via mail eftersom våra respondenter inte var tillgängliga för personliga intervjuer då de, som vi nämnt innan, inte bor i Sverige. Vi gjorde två personliga intervjuer och där använde vi oss av bandspelare för att vara säkra på att vi fick med allt av intervjun.

Denscombe (2000) nämner tre frågor som forskaren bör tänka på:

- Är det troligt att det kommer att vara en *åldersskillnad* mellan mig och den/de intervjuade, och i så fall, hur kommer detta att påverka intervjun?
- Med tanke på mitt undersökningsämne: kommer en intervju med någon av *det motsatta könet eller med en annan etnisk bakgrund* att ha någon inverkan på han eller hennes villighet att svara?
- Vilken *social status*, vilka *utbildningsmässiga kvalifikationer* och vilken *professionell sakkunskap* har de människor som jag kommer att intervju? Hur stämmer detta

överens med mig själv? Är det troligt att detta kommer att påverka relationen mellan mig och den intervjuade i en positiv eller negativ riktning. (Denscombe, 2000 s. 139)

Trost (1997) skriver om olika för och nackdelar vid användande av bandspelare. Till fördelarna hör att du kan lyssna till tonfall och ordval upprepade gånger efteråt. Det går även att skriva ut intervjun och läsa vad som ordagrant sagts. Genom att lyssna till sin egen röst lär man sig av sina misstag. Det behövs inga anteckningar utan det går att koncentrera sig på svaren och frågorna. Då vissa kan ha dålig handstil är det en fördel med bandspelaren, detta gör att du slipper gissa till dig svaren. De nackdelar som finns angående bandspelare är att det tar tid att lyssna till banden och det kan vara besvärligt att spola fram och tillbaka för att leta efter en specifik detalj, även gester och mimik är något som går förlorat vid bandinspelning. Det är viktigt att man har långa band i bandspelaren, då undviks avbrott i intervjun för att byta sida men det är även viktigt att man antecknar vid sidan om ifall det uppstår oväntade problem.

Enligt Gordon (1970) är det viktigt att intervjuarbetet tjänar på en förtroendefull relation. Då en intervju genomförs är det viktigt att ha en del saker med sig i bakhuvudet gällande plats och rum. Det är viktigt att respondenten som blir intervjuad känner sig trygg i miljön och att den är så ostörd som möjligt. Det får inte finnas några åhörare och att hålla intervjun i respondentens bostad är uteslutet då intervjuarna kan hamna i underläge. Kullberg (1996) nämner även hon att det är viktigt att tänka på intervjuplats, med detta menar hon att man inte bör vara på en plats som är känd för respondenten, detta kan innebära en begränsning för intervjun.

Vad som är väsentligt för ett bra intervjuarbete är att intervjuaren försöker skapa en atmosfär av både säkerhet och trygghet, denna atmosfär kan skapas på följande sätt:

- De materiella betingelserna ska vara lämpliga, det vill säga man ska ha möjlighet att sitta bekvämt och ostört, tiden bör vara tillräckligt avpassad efter intervjuns mål etc.
- Intervjuaren bör genom sitt uppträdande klargöra sitt intresse för dels människan han möter, dels arbetssituationen som sådan,
- Intervjuaren bör i inledningen av intervjun formulera så enkla och närliggande frågor att dessa blir lätta (och ofarliga) att besvara (Gordon, 1970 s. 52-53).

4 Resultat och analys

Då vi enbart använt oss av en öppen och övergripande fråga i vår undersökning ansåg vi det vara tydligast att redovisa resultatet intervju för intervju. Frågan löd: *Hur arbetar du med dyslexi?* Gordon (1970) skriver att frågorna i en personlig intervju bör börja med Hur, Var och Varför då det underlättar svaret för respondenten. Därför valde vi att ställa denna typ av fråga.

Vi har i vår undersökning intervjuat tre specialpedagoger och två grundskollärare. Två av dessa har vi gjort bandade intervjuer med och de övriga tre förde vi en dialog med via mail. Våra respondenter är i olika åldrar och arbetar på olika skolor och alla har de olika utbildning. Vi valde ut just dessa respondenter då vi ansåg att resultatet skulle få en så stor bredd som möjligt. Här nedan följer vår redovisning av resultatet:

4.1 Redovisning av resultat

Intervju Anna, via mail

En av de vi har intervjuat är en kvinna i 64 års ålder. Hon är utbildad småskollärare, speciallärare och har varit ämneslärare i psykologi. Hon har arbetat som lärare i 42 år.

Hon pekar på vikten av att gå långsamt fram med eleverna. Det är viktigt att läsinläringen är så grundlig som möjligt från början. Hon berättar om ett sätt hon anser vara mycket bra. Det går ut på att vokalerna lärs in först. Detta ska ta lång tid och det kan göras med olika lekar, spel och ramsor, klipp och klistra gärna kring varje vokal, detta är något det ska läggas ner mycket tid på. När barnen lärt sig alla vokalerna är det bra att presentera en konsonant i taget. Även detta ska ske på ett kul och omväxlande sätt. Hon säger även att det är viktigt att pedagogerna använder all sin påhittighet och kreativitet. Här ger hon ett exempel på att man kan klippa ut bokstäver, måla och även rita till. Hon säger också att det blir en stor upplevelse för eleven när man till exempel tar konsonanten K och sätter den framför raden med vokaler ex. KA, KO, KU, KÅ, KE, KI, KY, KÄ & KÖ Här märker eleverna att vissa sammansättningar av vokaler och konsonanter faktiskt bildar ord.

När eleverna kan lite mer är det viktigt att lära dem skilja mellan långa och korta vokaler då många kan ha svårt med detta. Detta är viktigt då man ska känna till sambandet mellan vokalens uttal och konsonantens teckning det vill säga de ska veta hur man ska dubbelteckna konsonanten.

Hon berättar även om vad man kan göra med de elever som redan kan läsa. Det är viktigt att låta dem vara med på lekarna även om de annars sitter och läser egna böcker, detta är bra för sammanhållningens skull och att de känner att de kan ta det hela som en lek. Denna process ska ta så lång tid som möjligt och inte skyndas på. Hon berättar även att barnen under tiden även ska läsa högt så mycket som möjligt i klassen och stimulera språket på alla möjliga sätt. Hon säger att:

”En del elever kommer ju ofta från språktorftiga miljöer och behöver kompenseras för detta för att inte få problem med läsning och skrivning.”

Hon spelar även mycket spel med eleverna. Hon väljer att göra egna memoryspel med hjälp av egna vykort. Här säger hon att det är viktigt att det blir roligt att läsa och det ska göras på ett roligt sätt. Memoryspel handlar mycket om att lära sig de olika ljuden så som ng-, tj-, sj- osv. Men dubbleteckningen är viktig även här. Hon påpekar att detta är något som måste nötas in hos barnen. Ett annat spel hon också tar upp är bingospel gällande stavning, vilket många barn tycker är roligt.

Diagnosmetoden hon använder sig av är för att bedöma högläsning, läsförståelse, stavning och skrivning.

”Eleverna på mellan och högstadiet får samtliga (individuellt) läsa, högläsning och inantilläsning, en fyra sidor lång österländsk folksaga som ingen av dem tidigare hört. Sedan fick de ur minnet skriva ner hela sagan. Eleverna på förskola klass 1-3 hade tydliga problemdefinitioner via klasslärarna.”

Hon berättar även att den specialundervisning hon har nu bedriver hon i matematik och svenska i lågstadiet och på förskolan. Däremot har hon bara svenskundervisning på mellan - och högstadiet. De elever hon arbetar med är uttagna enligt klasslärarnas förslag i samråd med henne själv.

Hon avslutar mailet med följande: ”Man ska alltid göra det så kul som möjligt, för att stärka eleven och dess självförtroende. Det är viktigt för eleven med struktur när man arbetar med dem. Det underlättar och de känner sig trygga i sin utveckling.”

Intervju Birgitta, via mail

Denna intervju är gjord med en kvinna som är 59 år. Hon är utbildad 1-7 lärare och har arbetat i 35 år. Hon går vidareutbildningar i dyslexi en gång i månaden och åker även till Sverige på den Nordiska kongressen ”Svenska Dyslexistiftelsen” när den äger rum. Hon säger att har man arbetat så länge som hon gjort, borde man vara ”proffs” men det blir man aldrig då man lär sig nya saker hela tiden. ”Mitt mål är att lära de skriv - och lässvaga barnen en anpassad studieteknik”, När det gäller faktatexter anser hon att det är bäst att eleverna skumläser texten först och ser vad den handlar om, därefter låter hon eleverna gör mindmaps för att sedan kunna öva på texten själv, och avslutningsvis ska de berätta texten för en förälder eller lärare. Det är viktigt att det är lagom mycket text annars kan det bli svårt för eleven.

När det gäller matematik berättar hon att eleven får de benämnda uppgifterna upplästa. De kommer då in i den vanan och det går då ganska fort att bygga upp ett självförtroende inom det ämnet.

I svenska anser hon att det är bra att börja dagen med cirka 15 minuter tyst läsning. Det är bra att läsa i tema. Ex. Astrid Lindgren, fantasy, klassiker etc. Hon säger att ”- Läsning ger fina resultat”. Hon berättar även att högläsning ca 10 min/dag är också nödvändigt för barnens språkutveckling. Som hjälp kan eleverna ha en specialutformad linjal som hjälper honom/henne att lätt följa med i texten. Denna kan även användas i vilka ämnen som helst.

En av hennes elever använder sig numera av bok + band metoden för att underlätta undervisningen för honom. Då eleven har svårt att läsa och skriva berättar hon även texter och information för honom. Är det mindre skriftliga inlämningsuppgifter får eleven istället berätta det muntligt. Detta anser hon vara en bra metod då eleven följer med i skolarbetet bättre.

När det gäller rättning berättar hon att det är viktigt att det markeras om det saknas ändelser, hon rättar även om det saknas dubbelteckning ex om eleven skriver *lam* istället för *lamm*. Hon markerar även avsaknaden av punkter och stor bokstav. Har eleverna haft en skrivuppgift är

det viktigt att man själv läser igenom texten, därefter ska kompisen läsa igenom och rätta den. Sedan lämnas den in för rättning av läraren och avslutningsvis ska eleven renskriva texten.

Ett annat hjälpmedel hon använder sig mycket av är Daisyspelaren som vi nämnt tidigare. Detta anser hon vara ett väldigt bra hjälpmedel då eleverna själva kan bestämma takten för sin lästräning.

När det gäller rättstavning och diktamen låter hon eleven välja ut t ex 5 ord att öva på som hon senare ökar på. Det är viktigt att få eleven att känna att alla ord är rätt, detta är något som stärker elevens självförtroende.

När ett fall av eventuell dyslexi upptäcks kopplas specialpedagogen in i samråd med föräldrarna, här skrivs då ett åtgärdsprogram. Det är i huvudsak specialpedagog och lärare som lägger upp undervisningen och bestämmer hur många timmar eleven behöver hos specialpedagogen.

Intervju Claes, via mail

Denna intervju är gjord med en man som har arbetat i 30 år. Han är utbildad 4-9 lärare. Han säger att 30 år verkar länge men att man hela tiden utvecklas: ”jag blir aldrig fullärd och förhoppningsvis utvecklas jag fortfarande”.

När det gäller läs- och skrivsvaga elever handlar det mycket om att anpassa materialet till deras förmåga. Claes understryker vikten av att stärka elevens självförtroende hela tiden. Att få eleven att känna att han/hon duger och att man lyfter fram det positiva hos eleven. ”Alla elever har något positivt man kan lyfta fram.” En anpassad studieteknik kan vara reducerad textmängd, eller stöd med hjälp av talböcker, de finns som både skönlitteratur och faktaböcker (läroböcker). Ett alternativ är givetvis att läsa in texten själv, det är billigare - men tidsödande, det kan dock vara trevligt för eleven att få höra andra röster ibland. Sedan handlar det förstås om att göra minnesanteckningar med hjälp av t ex en mindmap, och att därefter återberätta det lästa/hörda för en kompis/lärare/förälder. Det får inte heller vara för mycket text. Han använder sig även av bok + band och Daisy metoden.

Matematiken är ett problem, eftersom just matteboken innehåller så många läsuppgifter. Här kan pedagogen eller eleven välja ut de viktigaste och låta någon kamrat läsa dessa alternativt läsa det själv i mån av tid.

Han säger även att det i svenska böer finnas utrymme för läsprojekt i samarbete med hemmen, de arbetar med Svenska genom litteraturen så det kommer naturligt in i sitt sammanhang. De har provat temaläsning av olika slag, presentationsteknik mm. Han tycker det är viktigt att barnen får läsa ofta, i korta perioder. Han poängterar även att samarbetet med hemmet har en stor betydelse.

När det gäller rättningen säger han följande:

... att rätta "lagom" utan att förstöra skrivintresset. Det kan också variera beroende på om det är faktatexter eller fiktiva berättelser. Det får inte bli så att rädslan för att stava fel överskuggar fantasin. Låt också kompisar delta i skrivprocessen.

Avslutningsvis gällande rättstavning är det viktigt att ge lagom mycket så att de goda resultaten sporrar till ytterligare ord. När eleverna i klassen har skrivuppgifter lämnar de in sin text till läraren, han går då igenom eventuella stavfel och meningsbyggnad, eleven får sedan tillbaka sin text för vidare bearbetning. Så här håller det på tills texten är fullständig. Ett projekt klassen handlade om brevskrivning, där eleverna skulle skriva brev till en klass i tyskland. Även här pågick denna skrivprocess där elevernas texter bollades mellan lärare och elev.

När ett fall av eventuell dyslexi upptäcks kopplas specialpedagogen in i samråd med föräldrarna, här skrivs då ett åtgärdsprogram. Det är i huvudsak specialpedagog och lärare som lägger upp undervisningen och bestämmer hur många timmar eleven behöver hos specialpedagogen. Även Claes åker på kongressen om dyslexipedagogik, vilket han tycker är mycket intressant.

Intervju Doris, personlig intervju

Denna intervju är gjord med en kvinna i 50 års ålder som är utbildad lågstadielärare (1983), och har tagit specialpedagog examen (2005) då hon arbetade och läste parallellt. Hon säger att

det är svårt att svara på frågan hur man arbetar med dyslexi. Det finns många olika sätt och grader av det. Hon påpekar att svårigheter som man tror inte finns, finns där. Något som lätt glöms bort är att vi inte är lika och ska inte heller vara det. Det finns många barn som skickas till dyslexiutredning men inte många som får dyslexidiagnos. Hon anser att det absolut viktigaste är att ta fram det positiva inom eleven och inte se till problemet vilket oftast inte görs. Elever som har svårigheter eller inte hänger med har också oftast ett dåligt självförtroende. Detta blir inte bättre av att höra vad eleven inte kan. Det här är något som hon arbetar mycket med.

Många lärare vill fortfarande ha kvar speciallärare och kliniken där elever plockas ut men här anser hon att det måste ses till det enskilda fallet. Detta gör att hon arbetar mycket i klassrummet. Hon påpekar också att det är viktigt som klasslärare att se på sig själv och kritiskt granska sin egen undervisning, vilket inte alltid är helt lätt.

Det finns många barn som skickas till dyslexiutredning men inte många som får diagnosen dyslexi. Vid misstanke om dyslexi kontaktas specialpedagogen på skolan, hon ställer ingen diagnos utan utgår från de indikationer som hon fått från klassläraren. Därefter tas detta upp i elevrådsteamet, som träffas varannan tisdag. I detta team bestäms vad som ska göras och därefter gör specialpedagogen en läs- och skriv utredning. Slutligen skickas en anmälan till PPR- teamet, där en logoped och psykolog tar över.

Hon säger att ”just nu är väntetiden där ett och ett halvt år men under tiden i väntan på diagnos arbetar jag med eleverna och åtgärdsprogram skrivs.”

När eleven sedan har fått diagnosen får man en genomgång av problemet och tips på olika träningsprogram att arbeta med. Detta arbetssätt tycker hon fungerar mycket bra.

Något som inte får glömmas bort är att de flesta elever faktiskt blir goda läsare, men det gäller att hela tiden arbeta med det. Det är viktigt att se att en läsutveckling sker kontinuerligt och att eleven har läsförståelse.

Hon ger tips på hur man kan arbeta med dyslexi. Hon säger att det är viktigt att läsa varje dag, inte bara tyst läsning utan mycket högläsning och att kunna kontrollera läsförståelsen. Hon har arbetat med vissa hjälpmedel så som Vital och Vitex där man dels kan scanna in text och

få den uppläst eller använda C-pen som överför texten till datorn och sedan läser upp den. Ett annat hjälpmedel hon rekommenderar är Daisy talböcker. ”Det är så individuellt vad som passar bäst och det arbetar jag fram tillsammans med eleven.” Hon säger också att hon saknar utbildningen kring de olika hjälpmedlen och hennes önskan är att få gå på kurs tillsammans med eleven gällande de olika hjälpmedlen.

Trots alla hjälpmedel är det viktigt att lästräna varje dag, även för elever med dyslexidiagnos. Än en gång, läsförmågan måste hela tiden arbetas med. Den är långt ifrån färdig när eleverna kommer upp i årskurs fyra. Efter varje avslutad lektion skriver hon loggbok över vad eleverna gjort under lektionen och hur det har gått men även vad de behöver träna mer på. Detta gör hon för sin egna skull, eftersom det är lätt att glömma vad man gjort tidigare.

Även på hennes skola formas ett åtgärdsprogram i samråd mellan lärare, förälder och specialpedagog. Därefter kommer man överens om hur mycket extra undervisning eleven bör få hos specialpedagogen. Detta anser hon vara en bra lösning och det har hittills fungerat bra. Hon understryker att det är viktigt att åtgärdsprogrammet uppdateras. Man ska inte ha för långsiktiga mål, det är viktigare att eleven ser resultat efter en kortare tid. Detta uppmuntrar eleven till att kämpa vidare.

Hon understryker än en gång att det viktigaste är att ta fram det positiva hos eleven och inte se till problemet, vilket oftast inte görs. Elever som har svårigheter eller inte hänger med har också oftast ett dåligt självförtroende. För att stärka detta anser hon att det är viktigt att ta fram barnens starka sidor och lyfta fram dem. Detta är något som inte blir bättre av att höra vad eleven inte kan. Detta arbetar hon mycket med, eftersom det är vanligt att barn med dyslexi har lätt för att komma i svackor då de tycker de är dumma i huvudet och inte kan någonting.

Hon berättar om när hon själv arbetade som klasslärare, då hade de ett projekt som gick ut på att de gick in i varandras klassrum som observatörer och diskuterade därefter vad kollegan kunde ändra på. Detta var något som gjorde att de utvecklades mycket.

Hon säger följande:

Som gammal lågstadielärare vet jag att man måste arbeta mycket med just läsförståelsen och inte släppa eleverna för att deras läsning flyter utan ha uppsyn.

Trots alla hjälpmedel är det viktigt att lästräna varje dag, även för elever med dyslexidiagnos. Hon anser att det är viktigt att läsningen flyter och fungerar men det allra viktigaste är att förståelsen över vad de läser finns där. När hon sitter och lyssnar på eleverna brukar hon ställa olika frågor kring bokens innehåll, just för att ”checka av” deras läsförmåga.

Även på denna skola formas ett åtgärdsprogram i samråd mellan lärare, förälder och specialpedagog. Därefter kommer man överens om hur mycket extra undervisning eleven får hos specialpedagogen. Detta anser hon vara en bra lösning och det har hittills fungerat bra. Hon understryker att det är viktigt att åtgärdsprogrammet uppdateras efter sex veckor. Man ska inte ha för långsiktiga mål, det är viktigare att eleven ser resultat efter en kortare tid. Även här påpekar hon att det är viktigt att ta fram det positiva hos eleven. Det är viktigt att man inte lindrar in problemet utan att man är tydlig och klar.

Avslutningsvis säger hon att det oerhört viktigt att hela tiden ”peppa” eleverna och berätta för dem att bland annat Einstein, Prinsessan Victoria, Kungen, olika skådespelare och HC Andersen var och är personer som har dyslexi. Detta visar att även om man har dyslexi kan man komma långt och man är inte dum i huvudet för det.

Intervju Eva, personlig intervju

Denna intervju är gjord med en utbildad specialpedagog. Hon har arbetat inom läraryrket i 41 år. Hon har bland annat gjort pedagogiska läs- och skrivsvårighetsutredningar inom kommunen. Hon fick då gå många fortbildningskurser mm. Hon berättar att det är olika från olika kommuner hur diagnoser på elever ställs. Den som gör det ser eleven ur olika synvinklar. En som inte är pedagog kan inte ge de bästa pedagogiska tipsen. Hon anser det vara bra med teamwork mellan bland annat lärare, specialpedagog och eventuellt en skolpsykolog. Hon säger även att det pedagogiska arbetet är viktigast för skolarbetet.

Målet har länge varit att kunna göra pedagogiska utredningar på de enskilda skolorna. Det utbildades personal och specialpedagoger på skolorna så att de kunde göra egna utredningar, detta tar tid och man måste göra flera stycken utredningar för att bli duktig på att se och ställa diagnos.

Vid misstanke om dyslexi är steg ett att kontakta specialpedagogen på skolan. Det är viktigt med samma hjälp vare sig det är dyslexi eller läs - och skrivsvårigheter. Det kvittar för en lärares uppdrag är att se till så att alla har det bra i skolan. Har vi en elev som har det svårt ska denna få hjälp oavsett om det finns diagnos eller ej, säger hon.

Hon pekar på att utredningens mål är att se elevens starka och svaga sidor. I huvudsak är det viktigt att lokalisera de två kanalerna, den auditiva och den visuella, vilken är stark och vilken är svag. Undervisningen ska gå genom den starka kanalen samtidigt som man behöver hjälp att stötta den svaga. Eleverna får läsa och skriva ”på längden och på tvären” så att det syns vad som är lätt och vad som är svårt för dem. Är det en elev som har visuella svårigheter, kan de se ett ord hur många gånger som helst utan att det blir en bild på näthinnan. De sitter och ljudar ordet om och om igen utan resultat. Dessa elever har då i regel en stark auditiv kanal istället. För de eleverna är inte dagens läroplan speciellt lyckad säger hon, utan de elever som har en stark auditiv kanal är betjänta av en lärare som livfullt och engagerat berättar texten för dem. De kanske bara behöver höra den en gång så kan de den. Men det kan alltså ta flera timmar för dem att ta sig igenom en text som andra tar sig igenom på en kvart. En hjälp är alltså att man måste ta reda på de starka och svaga sidorna. Har man en svag auditiv elev tycker man att de borde ha en väldigt stark visuell kanal och att det då inte är bra att berätta för dem, men på något vis tränar även de upp hörseln. De läser inte långsamt utan de läser fort och gissar sig fram men vet inte vad de läst. Även dessa elever är hjälpta av att man berättar texten för dem, men man kanske får berätta det två gånger istället för en. Viktigt är att klassläraren får veta detta. Berätta då om texten med samma ord, inte nya för då blir det ny information för eleven att ta in. Hon säger att det handlar om hänsynstagande, hur vi vuxna bemöter eleverna.

Man ska kunna hjälpa eleverna i klassrumssituationen, till exempel om de inte kan eller hinner med att skriva av från tavlan, och det kan vara oavsett vad de har för svårighet. Men detta är något som lärare inte tänker ofta på. En åtgärd är då enligt Eva att de skriver så länge som de andra skriver, sedan lånar han/hon en annan elevs papper och kopierar till eleven med svårigheter. Många åtgärder i det lilla som man inte tänker på.

Hon berättar för oss om hur hon arbetar med elever med dyslexi och hon vill ha dem för sig själv, en och en. Forskarna anser att det är den viktigaste metoden. Det går inte att hjälpa fyra

fem i grupp, då de oftast behöver olika hjälp. Har man en elev ska man ha den i ungefär 20 min. Då är lektionen effektiv och man vet exakt vad just den eleven behöver för hjälp.

Hjälpmedel: datorprogram använder hon sig av en hel del. Vissa är mycket bra andra är dåliga. Det är bra att se till att inte "köpa grisen i säcken". Viktigt att se om det ger eleven någonting. Eleven ska inte sitta ensam vid datorn långa stunder då kan det lätt bli att om de inte kan så sitter de och gissar och lär sig ingenting. Blir det fel ska det diskuteras. Undervisningen ska alltså ske tillsammans med en vuxen. "Vad kan den apparaten som inte jag kan" säger hon lite fyndigt och ler. I en klass hon hade var det flera stycken elever som hade svårt att läsa faktatexter. Då satt hon och läste texterna för dem. Det visade sig att de kunde allt när de bara lyssnade. Detta kan jämföras med bok + band, inlästa hjälpmedel, det är samma komprimerade texter som i läroboken, en vuxen ska då helst vara med som kan stoppa bandet och förklara de svåra orden för eleven. De ska inte bli lämnade åt sig själva. I en sjua hon hade läste de in valda avsnitt ur böckerna, de avsnitt som ansågs vara extra viktiga. De läste då helst in tillsammans med eleven.

Det är viktigt att man skapar en *dialog* med eleven. Den som vet mest hur det känns med svårigheter är eleven själv och därför är det viktigt att man samtalar om det eftersom ingen känner likadant. Sedan finns det ett hjälpmedel som, när läraren skriver på tavlan med en penna är kopplad till elevens dator som sedan läser upp vad som är skrivet. På så sätt både ser och hör eleven vad läraren vill förmedla. Det är viktigt att hela tiden använda sig av så många sinnen som möjligt, se, höra och skriva.

Hon anser det inte vara bra att lära sig skriva på datorn först, bättre att lära sig för hand till en början. Datorn är bra för dem som har motoriska svårigheter anser hon eller för dem som inte kan skilja på stor eller liten bokstav. Även c-pen är en bra uppfinning. Qicktoinary kan översätta och läsa upp texter. Hon berättar vidare om Daisyspelaren, som nu istället ersätter kassettspelaren man hade förr, där man kunde lästräna med olika hastigheter. Från och med 2004 läser man inte in böcker på kassett, allt är på cd-romskiva. Det går att ställa in hastigheten själv, man kan bläddra, lägga bokmärke så att man vet var man är någonstans. Det går även att lästräna genom att ha en bok framför sig och hänga med i texten, då stannar man efter ett litet stycke och då får eleven läsa själv. Detta medför att eleven då både sett och hört texten.

Ett hjälpmedel är att bara lyssna på talböcker säger hon. Det är viktigt att eleven accepterar att de lyssnar på band i stället för att kunna läsa själva. Hon berättar om en elev som fick sina matematikuppgifter inlästa på band av biblioteket då han hade svårigheter med lästalen. Så fort han stötte på tal han inte kunde läsa satte han sig med sin bandspelare och sina hörlurar och lyssnade utan att störa någon och alla klasskamrater visste om detta. Därför var det inget konstigt för den eleven. Självförtroende är A och O, inte smyga med något. ”Här är jag och jag är bra.” Det handlar återigen om att underlätta för eleverna, ett hänsynstagande. Läsning kommer inte av sig själv för dyslektiker. Hon understryker att struktur är ett honnörsord och att det inte finns en metod med stort M. Måste kunna alternativen då allt inte passar alla. Det gäller att göra vardagssituationen så bra som möjligt för eleven.

4.2 Analys av resultat

I vår studie om dyslexi behandlade vi en övergripande frågeställning:

Hur arbetar du med läs – och skriv svårigheter?

Det som har framkommit i våra intervjuer är vikten av att man måste se till varje enskild elev och tänka på att alla är olika, och därigenom behöver olika undervisnings metoder. Våra respondenter framhäver vikten av att göra undervisningen så rolig som möjligt för sina elever, detta för att stimulera dem till fortsatt inläring. Det gäller att ta fram det som eleven är bra på, för att öka elevens självförtroende.

En del av våra respondenter trycker på vikten av att inte stressa fram resultat av sina elever, det är viktigt att det får ta så lång tid som det behöver ta. De anser att det är viktigt att eleverna redan i ett tidigt stadium får lära sig de olika reglerna för stavning, detta är något som oftast behöver ”nötas” in hos eleverna. Att låta eleverna rätta sina texter flera gånger, efter det att läraren gått igenom dem, är en viktig del i skriv processen. På så sätt utvecklas eleven i sitt skrivande och den ser vilka fel och brister han/hon har. En av våra respondenter anser att ett bra sätt till inläringen kan vara olika spel så som memory och bingo. Hon väljer att göra dessa spel själv på ett enkelt sätt då hon lätt kan skapa variation i undervisningen.

Gällande läsning säger respondenterna att det är viktigt att man håller träningen igång, att man försöker läsa lite varje dag både högt och tyst för sig själv, detta för att kunna kontrollera läsförståelsen. De anser också att det är viktigt att texten inte är för lång. De flesta av våra respondenter använder sig av olika hjälpmedel för elevens fortsatta utveckling så som *Vitex*, *Vital*, *c-pen*, *Daisy talböcker*, egen inläsning på band och olika typer av spel. Vid användning av datorprogram påpekar respondenterna att det är viktigt att undvika att sätta eleverna ensamma vid datorerna. Uppstår det fel ska det diskuteras direkt med läraren annars utvecklas inte eleven i sin läs och skrivträning.

En av respondenternas önskan är att få utbildning på olika hjälpmedel tillsammans med berörande elev då detta kan skapa en trygghet hos både lärare och elev.

Det är viktigt som pedagog att man i sin undervisning för in så många sinnen som möjligt så som att se, höra och lyssna. En av respondenterna berättar om hur hon använder sig av en speciellt utformad linjal som gör att eleverna lättare följer med i texten. Många av respondenterna använder sig dessutom av hjälpmedlet *bok +band*, de tycker att det fungerar bra då det ger eleverna en helhetssyn på texten. De följer lättare med i texten då de får den uppläst och kan se den själva.

En av våra respondenter använder sig av datorprogrammet *Stava rätt*, vilket hon anser hjälper hennes dyslexielever på ett bra sätt. Som pedagog är det bra att föra loggbok över vad eleverna har gjort på lektionerna och vad som behöver tränas mer på. Detta kan även vara bra då man kan se elevens utveckling genom åren men även när man ska uppdatera sina åtgärdsprogram.

Alla våra respondenter understryker vikten av att göra undervisningen lättare och roligare för eleverna. Att ha struktur i undervisningen är viktigt, så även att man underlättar vardags situationen så bra som möjligt för eleverna. Att föra en öppen dialog med barnen är en annan viktig punkt då det är av stor vikt att kunna sätta sig in i barnens problem för att kunna ge dem den hjälp de behöver. Tre honnörsord när det gäller dyslexi är Strategi, Struktur och Självförtroende. Med strategi menar de att det är viktigt att man hittar barnen och ser var de står i olika situationer.

En och en metoden är det bara en av våra respondenter som använder sig av. Detta innebär att man tar ut eleverna en och en i cirka 20 minuter för att få så effektiv tid som möjligt med eleven. Denna metod går ut på att ta reda på vad eleven behöver för åtgärder. Här för hon då dagboksanteckningar för att arbetet ska flyta så effektivt som möjligt.

En bra och lätt åtgärd, enligt en av respondenterna, man sällan tänker på som pedagog är att när eleverna ska skriva av en text från tavlan ber man eleven med dyslexi att bara skriva av så långt den hinner till de andra i klassen har skrivit färdigt. Därefter lånar man en av klasskamraternas text och kopierar det till den svaga eleven. Detta är en bra åtgärd som gör att eleven inte känner sig utanför. Istället för att sänka elevens självförtroende, höjer man upp det då den får känna att den klarar av att skriva av vissa delar, och hon/han kommer inte efter i skolarbetet.

Det finns många barn som skickas till dyslexiutredning men inte många som får diagnos. På några av skolorna går de tillväga på följande sätt vid misstänk dyslexi: där kontaktas specialpedagogen, hon ställer ingen diagnos utan utgår från de indikationer som hon fått från klassläraren. Därefter tas detta problem upp i elevvårdsteamet och här bestäms vad som ska göras. Därefter gör specialpedagogen en läs och skrivutredning. Slutligen skickas en anmälan till PPR-teamet där logoped och psykolog tar över.

Vi avslutar med ett citat från en av våra respondenter:

...det oerhört viktigt att hela tiden ”peppa” eleverna och berätta för dem att bland annat Einstein, Prinsessan Victoria, Kungen, olika skådespelare och HC Andersen var och är personer som har dyslexi. Detta visar att även om man har dyslexi kan man komma långt och man är inte dum i huvudet för det.

5 Diskussion

5.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka vad vår utvalda litteratur säger om läs –och skriv svårigheter och hur pedagogerna arbetar med detta ute på fältet. Vi vill undersöka om pedagogerna följer litteraturens hänvisningar eller om de arbetar utifrån sina egna tankar och teorier. Vi vill även se huruvida självbilden spelar in hos barn med läs – och skriv svårigheter. Vi har valt att inrikta oss på elever i skolår fyra – sex då vi båda är intresserade av att arbeta med barn i dessa åldrar.

De intervjuer vi gjort är gjorda med pedagoger från olika skolor. Vi valde att använda oss av en öppen övergripande fråga om hur de arbetar med dyslexi, vilka hjälpmedel och pedagogiska åtgärder de har. Vi anser att syftet har uppnåtts då vi tycker oss ha svarat på den frågan vi ställt i problempreciseringen. Pedagogerna arbetar mycket fritt med egna redskap och med egna föreställningar om hur de tror att de kan hjälpa eleven till det bästa. Viktigt att poängtera är dock att de använder sig av och drar nytta av de olika tekniska och pedagogiska hjälpmedel som faktiskt finns att ta del av. Vi anser det vara viktigt att dyslexi upptäcks i tid på grund av att desto på grund av att eleven då kan få den bästa hjälpen. Vi har gjort vår undersökning med pedagoger på mellanstadiet där vi kan se att dyslexi faktiskt i många fall upptäcks på ett tidigt stadium och att pedagogerna arbetar för att hjälpa dessa elever. Det finns ingen elev som vi sett som inte fått den hjälp den behöver. Vi har även sett att arbetet mellan pedagog och specialpedagog fungerar bra, de har en bra kommunikation sinsemellan vilket underlättar för elevens välbefinnande.

5.2 Metod

Innan vi gjorde vår praktik hade vi bestämt oss för att göra personliga och bandade intervjuer till denna uppsats. Då vi upptäckte att tiden inte räckte till för oss under praktikperioden fick vi helt enkelt ändra våra planer och göra tre av intervjuerna via mail när vi kom tillbaka till Sverige och hade bestämt oss för vilka vi ville intervjuas. Detta hade vi givetvis lite svårigheter kring, huruvida det var metodiskt korrekt att använda sig av mailen. Eftersom vi inte hittade någon litteratur som stöder denna metod visste vi inte hur vi skulle göra. Vi har sedan läst i flertalet andra uppsatser att denna typ av intervjumetod förekom, ansåg vi att det inte skulle vara några problem med denna form av intervjuer om vi bara förklarade ordentligt varför vi

var tvungna att göra på detta sätt. De två övriga intervjuerna gjorde vi som planerat i Sverige, vilket var personliga bandade intervjuer.

Om vi skulle göra om uppsatsen idag hade vi gjort det enbart med bandade intervjuer då vi anser att detta gav oss mer information och vi kunde ställa följdfrågor. Självklart fick vi relevant information genom mailen men kanske inte lika uttömmande svar som vi hoppats på. En nackdel vi ser med intervjuer via mail är att om vi inte fick den information vi sökte tog det tid att maila fram och tillbaka med respondenten, det kunde ta tid att få svar på mailen och vissa svarade inte alls.

5.3 Resultat

I början av arbetet hade vi svårt att hitta relevant litteratur. Vi ville använda oss av så ny och aktuell litteratur som möjligt men insåg att det var lättare sagt än gjort. Vi upptäckte även att mycket av den litteraturen vi fann var inriktad mot de lägre åldrarna vilket gjorde det svårt för oss eftersom vi hade bestämt oss för att göra vår undersökning på mellanstadiet. Med hjälp av vår handledare och Internet fann vi den litteratur som vi sedan ansåg vara relevant för vårt arbete.

De författare vi ansåg oss ha mest hjälp av var Höien och Lundberg, Gillberg och Ödman, Stadler och Taube. Vi har även hittat mycket bra information och fakta över Internet vi har även tagit hjälp av styrdokumentet lpo -94 och skollagen.

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet, Lpo-94, (Utbildningsdepartementet, 1998) står det att undervisningen ska vara individanpassad efter varje elevs förutsättningar och behov. Stadler (1994) anser att det är viktigt att alla lärare har god kunskap om vad dyslexi är och hur undervisningen kan anpassas efter det. Detta är något som både vi och våra respondenter anser vara en grundtanke i arbetet med dyslexi, detta för att kunna hjälpa eleverna på bästa sätt. Enligt Gillberg och Ödman (1995) är dyslexi en av de vanligaste orsakerna till handikapp i dagens samhälle. I genomsnitt drabbas minst ett barn i varje svensk skolklass av dyslexi. Bara detta anser vi vara skäl nog att vara insatt i vad dyslexi är.

Höien och Lundberg (1999) anser också att det är viktigt att man som lärare är medveten om att några elever som läser dåligt under det första och andra året kan övervinna sina svårigheter utan hjälp av några extra insatser från skolans sida. Dessa elever behöver bara lite mer tid än sina jämnåriga för att tillgodose läsfärdigheten, men det finns också elever där lässvagheter finns kvar på grund av att de är av dyslektiskt karaktär. Detta är något som både vi och några av våra respondenter upptäckt. Bara för att en elev kan ha lite svårt med läs - och skrivinläring innebär inte det att den har direkta dyslektiska problem. Som författarna nämner handlar det bara om att eleven behöver lite mer tid än sina kamrater och att man inte stressar fram resultatet. En av våra respondenter säger att: ”det är viktigt att man skapar en *dialog* med eleven. Den som vet mest hur det känns med svårigheter är eleven och därför är det viktigt att man samtalar om det för det finns ingen som känner likadant.”

De hjälpmedel våra respondenter poängterar är de viktigaste är bok +band, Daisyspelaren, c-pen. De tar även upp vikten av att lästräna varje dag både i skolan och i hemmet. En viktig detalj i arbetet är att eleverna tar hjälp av varandra och sin familj. Dessa hjälpmedel och åtgärder anser även författarna vara viktiga. Författarna Höien och Lundberg (1999) och Widquist (2003) tar alla upp dessa hjälpmedel, dock säger Asmervik med flera (2001) att den stora metoden med stort M inte finns. I alla fall inte i den bemärkelsen att det inte finns en enda metod som passar alla elever med dyslexi. Det är viktigt att skapa ett tryggt inlärningsklimat och med detta menar författarna att det är läraren som är metoden. De olika metoderna måste bedömas utifrån elevernas individuella behov. Vi anser det vara viktigt att man som lärare inte är rädd för att använda sin fantasi för med hjälp av den kan man skapa sina egna hjälpmedel som faktiskt kan vara minst lika bra som de färdiggjorda. Detta kan även uppskattas mycket av eleverna. Det kan vara så enkelt som att göra ett memory av ett vykort.

Det vi känner är övergripande för vad vår undersökning har gett oss är kunskap om hur viktigt det är med elevens självförtroende och strukturen kring hans/hennes arbete. Detta är något som poängteras av alla våra fem respondenter men även vad vi läst i litteraturen. Respondenterna anser genom att ha struktur i arbetet kan man lätt öka elevens självförtroende och få dem att må bättre i sig själva. De poängterar även vikten av att man har kortsiktiga mål, detta för att eleven lättare ska kunna se en utveckling och inte känna sig hopplös.

5.4 Förslag till fortsattforskning

Efter att vi gjort denna undersökning kring dyslexi och dess åtgärder i skolår fyra – sex, känner vi att det är minst lika viktigt med forskning kring ämnet i de äldre åldrarna. Förslagen vi har på fortsatt forskning är följande:

- Hur arbetar man med dyslexi i de äldre åldrarna, alltså högstadiet och gymnasiet? Hur bemöter man dessa elever på bästa sätt?
- Kan man använda sig av samma tillvägagångssätt med de äldre eleverna som med de yngre?
- Finns det andra tekniska hjälpmedel för de äldre eleverna eller använder man sig av samma som hos de yngre?

6 Sammanfattning

Enligt Gillberg och Ödman (1995) är dyslexi en av de vanligaste orsakerna till handikapp i dagens samhälle. I genomsnitt drabbas minst ett barn i varje svensk skolklass av svår dyslexi. Detta är en av anledningarna till varför vi valde att göra vår undersökning om dyslexi och dess pedagogiska åtgärder, den andra är på grund av att vi båda är intresserade av ämnet dyslexi. Vi valde att göra undersökningen kring åldrarna på skolår fyra – sex då vi bägge är angelägna om att arbeta där efter avslutade studier.

Syftet med denna uppsats var att undersöka vad vår utvalda litteratur sa om läs –och skriv svårigheter och hur pedagogerna arbetade med detta ute på fältet. Vi ville undersöka om pedagogerna följer litteraturens hänvisningar eller om de arbetar utifrån sina egna tankar och teorier. Vi ville även se huruvida självbilden spelar in hos barn med läs – och skriv svårigheter. Vi har valt att inrikta oss på elever i skolår fyra – sex då vi båda är intresserade av att arbeta med barn i dessa åldrar. Vår problemformulering var: hur pedagoger och specialpedagoger arbetar med dyslexi ute på skolorna? I de två personliga intervjuer vi gjort valde vi att använda oss av kvalitativ och semistrukturerad intervjumetod. Enligt Denscombe (2000) är den vanligaste typen av semistrukturerade eller ostrukturerade intervjuer den personliga intervjun och den innebär ett möte mellan en forskare och en informant. Trost (1998) beskriver de kvalitativa intervjuerna genom att de kännetecknas bland annat av att det ställs raka frågor för att få innehållsrika svar. Till våra fem respondenter ställde vi en öppen fråga: *Hur arbetar du med dyslexi?* Vi valde att göra tre av våra intervjuer via mail då dessa respondenter inte arbetar i Sverige. Vi har inte hittat någon relevant litteratur om detta arbetssätt men har studerat andra uppsatser och där sett att även de använt sig av denna metod.

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, *förskoleklass och fritidshemmet, Lpo-94*, (Utbildningsdepartementet, 1998) står det att undervisningen ska vara individanpassad efter varje elevs förutsättningar och behov. Som våra respondenter har påpekat är det viktigt att man i tidig ålder upptäcker dyslexi hos eleverna för att de ska kunna få så bra och individuell hjälp som möjligt. Höien och Lundberg (1999) anser att det ska läggas stor vikt på ordavkodning för den lässvage eleven, annars kan läsningen bli mödosam, precis som att cykla i motvind. Detta är något som även våra respondenter lyfter fram i intervjuerna.

Om vi skulle göra en kort sammanställning av vad vår undersökning har gett oss är det, att det är viktigt att hela tiden föra en dialog med eleverna för att kunna se den enskilda eleven och för att anpassa undervisningen och olika hjälpmedel till honom/henne. För att detta ska ske på bästa sätt för eleven är det viktigt med struktur i arbetet och att man hela tiden försöker göra arbetet så roligt som möjligt för eleven. Här är det viktigt med kortsiktiga mål för att de ska se en utveckling framåt, även detta leder till ett stärkt självförtroende. I arbetet är det viktigt att man som pedagog lyfter fram det positiva hos eleven och att de känner en trygghet i undervisningen. Att använda olika sinnen är en stor del i skolan så som se, höra och lyssna, våra respondenter nämner här hjälpmedel som till exempel bok + band och Daisy talböcker.

Vi har valt att avsluta uppsatsen med förslag till fortsatt forskning gällande dyslexi och dess åtgärder.

7 Referenslista

- Arnqvist, A. (1993). *Barns språkutveckling*, Lund: Studentlitteratur.
- Asmervik, S. & Ogden, T. (2001), *Barn med behov av särskilt stöd*, Lund: Studentlitteratur.
- Auno & Brandelius – Johansson. (2002), *Stärk och utveckla eleven! Självbild och självförtroende som grund för kunskapsutveckling och jämställdhet*, Stockholm: Natur & Kultur.
- Bjerstedt, Å. (1997), *Rapportens yttre dräkt*, Lund: Studentlitteratur.
- Bjurwill, C. (2001), *A, B, C och D, Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser*, Lund: Studentlitteratur.
- Clark, C., Dyson, A., Millward, A. (1998). *Theorising special education*, Routledge, ISBN 0-415-4751-4
- Davidson, B. & Patel, R. (1994), *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, Lund: Studentlitteratur.
- Ehlde, M. & Nilsson, A. (2003), *En studie om pedagogers och specialpedagogers syn på lässvaga barns läslust i ett genus perspektiv*, Opublicerat.
- Eliasson, R. (1995), *Forskningsetik och perspektivval*, Lund: Studentlitteratur.
- Gillberg, C. & Ödman, M. (1995), *Dyslexi vad är det?*, Borås: Natur och Kultur.
- Gordon, H. (1970), *Intervjumetodik*, Lund: Studentlitteratur.
- Höien, T. & Lundberg, I. (1990), *Läsning och lässvårigheter*, Stockholm: Natur och Kultur
- Höien, T. & Lundberg, I. (1999), *Dyslexi från teori till praktik*, Stockholm: Natur och Kultur
- Imsen, G. (2000), *Elevers värld, Introduktion till pedagogisk psykologi*, Stockholm: Studentlitteratur
- Kvale, S. (1997), *Den kvalitativa forsknings intervjun*, Lund: Studentlitteratur
- Skolverket. (2001), *Lärarens Handbok, Skollagen*, Solna: Lärarförbundet
- Skolverket, (2000), *Grundskolan kursplaner och betygskriterier 2000*, Stockholm: Fritzes.
- Skolverket, (2000), *Kommentarer till Grundskolan kursplaner och betygskriterier 2000*, Stockholm: Fritzes.
- Smith, F. (2000), *Läsning*, Stockholm: Liber AB.
- Stadler, E. (1994), *Dyslexi*, Lund, Studentlitteratur

Stadler, E. (1998), *Läs- och skrivinläring*, Lund: Studentlitteratur.

Strömbom, M. (1999), *Dyslexi – visst går det att besegra, en dyslektikers upplevelser och reflektioner*, Stockholm: Elanders Gotab.

Taube, K. (1997), *Läsinläring och självförtroende*, Stockholm: Prisma.

Taube, Karin, Tornéus, Margit, Lundberg, Ingvar (1984), *UMESOL*, Psykologiförlaget AB, Stockholm.

Trost, J. (1997), *Kvalitativa intervjuer*, Lund: Studentlitteratur.

Udd, L. *text + bild + ljud*. Allt om hjälpmedel. Nr 4, 2003.

Widqvist, C. (2003), *Handbok för cirkelledare och uppsökare om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi*, Näverkvarn: Trädet.

Zetterqvist Nelson, K. (2003), *Dyslexi – en diagnos på gott och ont*, Lund: Studentlitteratur

Elektroniska källor

<http://hjem.get2net.dk/dyslexia/indexswe.html>, 2006-02-20 kl. 11.55

http://www.skolverket.se/content/1/c4/37/82/Svenska_2006-02-01_kl.14.10.pdf, sid. 1

<http://www.tingvalla.karlstad.se/stod/dyslexi.html>, *Maj-Gun Johansson*, 2006-04-25, kl. 12.02

<http://www.dyslexi.info/>, Erika Almgren, 2006-04-10 kl. 10.13

<http://www.mimersbrunn.se/arbeten/1111.asp>, Patrik Dellgren, 2006-04-26, kl. 10.43

<http://www.sundbyberg.se/>, Paula Ljunggren, 2006-04-25 kl. 13.05